

Chuyên đề
Nhìn lại cuộc chiến 1954-1975

Danielle Trussoni

Tiểu thuyết chiến tranh Việt Nam *Những người ghiền xứ lạ* của Tatjana Soli

Trần Ngọc Cư dịch

Những người phụ trách:
Hoài Phi, Ngô Hải
Phạm Thị Hoài

talawas

<http://www.talawas.org>
red@talawas.org

DANIELLE TRUSSONI

Tiểu thuyết chiến tranh Việt Nam *Những người ghiền xứ lạ* của Tatjana Soli

TRẦN NGỌC CƯ DỊCH

The Lotus Eaters (*Những người ghiền xứ lạ*)

Tác giả: Tatjana Soli

389 trang. St. Martin's Press xuất bản

Tháng Tư 1975. Quân Bắc Việt tiến vào Sài Gòn, người Mỹ tháo chạy bằng trực thăng. Và trong tiểu thuyết rực rỡ đầu tiên của Tatjana Soli, *Những người ghiền xứ lạ*, một nhóm ký giả phương Tây vừa ngồi nhấp nhấp champagne “giải phóng” trên mái khách sạn Caravelle, vừa suy niệm về tất cả những gì vừa mất mát. Đối với Helen, nhiếp ảnh viên kỳ cựu đã làm nên tên tuổi nhờ thu lượm hình ảnh chiến tranh, cái vắng bóng của máy bay và đại pháo – một sự vắng bóng có thể nghe vang dội trong tai – đã biến Sài Gòn thành một nơi rờn rợn đầy “hoài niệm, lịch sử và thất bại ê chề”. Những ước mơ không thỏa, những tham vọng không thành có lẽ chính là chất liệu chủ yếu cho những thiên bút ký về Việt Nam được hình thành; nhưng dù cho cuộc chiến thiết thân của Helen đã chấm dứt, không có gì đảm bảo là cô sẽ ngồi được trên một chuyến bay để về lại Mỹ. Một trong những đồng nghiệp của cô đã nói ra như một điềm gở: “Đối với chúng ta, cuộc chiến chưa nhất thiết đã kết thúc”. Với những người cố lý giải tính chất bạo động của chiến tranh, họ sẽ luôn luôn có mặt trong một khu chiến khác, giữa những kho tàng mới mẻ chứa đựng bao chuyện thương tâm.

Lúc vào truyện, Helen là một phụ nữ ở tuổi 32 “đang làm nghiệp vụ của một chàng trai trẻ”; “tham vọng của cô về một cảnh đời cao rộng tưởng đã phôi pha, cho đến cái ngày chỉ còn một mình cô với cái máy ảnh và một cuộc chiến tranh.” Cô bị cuốn hút vào Việt Nam sau khi em trai cô tử trận tại đó; sợ mình sẽ mất cơ hội chứng kiến cuộc chiến, cô bỏ ngang chương trình đại học và bắt đầu học làm nhiếp ảnh viên báo chí, một hành động can đảm phi thường đối với “một cô bé vốn sợ sệt, trông đến tội nghiệp từ bang California”. Thật ra, Helen tỏ ra phi thường trong mọi cách thế: cô biết nói tiếng Việt, cô tránh đàn đúm với các nhân viên bàn giấy và, sau cuộc tình đầy sóng gió với một bậc thầy trong nghề nghiệp, một nhiếp ảnh viên được giải Pulitzer tên là Darrow, cô phải lòng với một người phụ tá Việt Nam tên Linh và lấy anh làm chồng.

Mặc dù cuộc tình éo le khó gợi lại trong bất cứ một tác phẩm hư cấu nào, nhưng căng thẳng lo âu giữa những trận phục kích và những cuộc chạm súng cũng không dễ gì nắm bắt được. Tình cảm Helen dành cho Darrow – một người có hôn nhân bất hạnh và không thể đền đáp tình yêu của cô – là rất vô lý, nhưng như thế cũng là điều mà ta hoàn toàn hiểu được trong cái lô-gic đảo ngược của vùng lửa đạn. Mặc dù Linh phù hợp với cô hơn, nhưng những thảm kịch đời anh đã để lại nhiều chấn thương khiến anh ngại ngùng đến cả chuyện yêu đương. Soli mô tả những câu chuyện tình đó với tất cả quan tâm sâu sắc, khiến chúng trở nên quan trọng hơn cả khói lửa chiến tranh. Trong cuốn tiểu thuyết này, tình yêu đã che mờ chiến trận, chỉ ít cũng có những khoảnh khắc như thế.

Với sự giúp đỡ của Linh, Helen thấy được rằng Việt Nam, nơi có thời cô coi là “lạc hậu”, đã trở thành quê hương. Cô đã “lặn dưới bề mặt của cuộc chiến để nhận diện đất nước này”, rồi lại cảm thấy áy náy với chính bản sắc mới của mình, một nhiếp ảnh viên chiến tranh bỗng trở thành người bản địa. Helen nhận thấy “lột trần cuộc chiến, hay thậm chí muốn dùng cuộc chiến để thử nghiệm chính mình cũng chỉ là một lối nói rập khuôn”, tuy nhiên cô đã liều cả tính mạng để ghi lại những hình ảnh về tình trạng bạo động đang diễn ra quanh cô, tin chắc rằng “sự hi sinh của cô là rất xứng đáng”. Nỗi bất ổn và sự phấn đấu của Helen cùng với nhận thức rằng “người phụ nữ có thể nhìn cuộc chiến theo một cách khác” đã cung ứng một góc nhìn mới mẻ và khá hấp dẫn về Việt Nam. Những hình ảnh chiến trường sống động, những đan dứu tình dục lãng mạn và cách hành văn trang nhã đã tăng thêm nhiều thú vị cho cuốn *Những người ghiền xứ lạ*. Cái nhìn đầy ảo giác của Soli về Việt Nam thời chiến vừa là quen thuộc vừa là mới lạ. Những chi tiết – xóm làng bị thiêu rụi và mùi xú uế của Sài Gòn – sống dậy tự nhiên từ trang sách, cũng cố tính hiện thực và cách mô tả phong cách nhân vật sắc bén trong cuốn tiểu thuyết. Trong phần ghi chú của tác giả, Soli viết rằng bà là một “độc giả cuồng nhiệt về mọi cuốn sách” nói về Việt Nam mà bà bắt gặp, nhưng bà không bao giờ tỏ ra lộ liễu hay vụng về chứng tỏ điều này. Không có một điều gì trong

tiểu thuyết này có vẻ “được nghiên cứu”. Nói đúng hơn, những nguồn tư liệu đã được chải chuốt lại và đúc kết thành giọng văn riêng biệt của Soli.

Tuy vậy, những độc giả quen thuộc với các sách báo viết về Việt Nam có thể nhận ra các người mẫu cho nhân vật của Soli từ đám ký giả - nhiếp ảnh viên chiến trường bằng xương bằng thịt – như Sean Flynn, Henri Huet, Catherine Leroy và Dickey Chapelle, nữ phóng viên Mỹ đầu tiên đã bỏ mạng trên chiến trường trong lúc hành nghề. Chapelle, với chiếc mũ cao bồi nom như một biệt hiệu cá nhân, với bộ áo quần nhà binh và đôi bông tai ngọc trai, từng đưa tin về các trận đánh tại Iwo Jima và Okinawa cho *National Geographic*, từng bị bắt cầm tù hơn một tháng trong cuộc nổi dậy tại Hungary, đã đến Việt Nam vào đầu thập niên 1960. Trong cuốn *What's a Woman Doing Here?* (Một người phụ nữ đang làm gì ở đây?) xuất bản năm 1963, Chapelle đã viết về tác phẩm của mình trong tư cách một phóng viên chiến trường: “Vâng, đó là những truyện kể. Vâng, tôi kể truyện để nuôi thân. Nhưng nội dung của chúng không còn hồn nhiên. Tôi đã trở thành người cắt nghĩa tính bạo động của chiến tranh”.

Cũng như Chapelle, Helen rất hoang mang về lập trường đạo lý của mình trong vai trò một ký giả chiến tranh. Cô trăn trở với những câu hỏi, phải chăng những kẻ mô tả chiến tranh – bằng cách tường thuật hay bằng hình ảnh – không mảy may phản ảnh trung thực tính bạo động mà họ mô tả? Phải chăng ngành báo chí chiến trường có thể thay đổi dư luận, hay nó chỉ đưa đến “một sự mất dần âm hưởng cho đến lúc cảnh chém giết trở thành vô nghĩa”? Liệu những hình ảnh hãi hùng trong chiến tranh sẽ làm công chúng ghê tởm và chống lại bạo động, hay những hình ảnh này chỉ trở thành những hình ảnh tục tĩu của chiến tranh mà thôi?

Soli không đưa ra câu trả lời đơn giản nào cho những câu hỏi này, nhưng lại đặt nhân vật của mình trong một tâm trạng day dứt về công việc họ đang theo đuổi. Sau khi chụp được một “tấm ảnh lạ thường của một người lính/người phụ nữ/hay em bé bị tử vong; nghĩa là một chuyện rất thương tâm”, các ký giả không dám nhìn mặt nhau, với một “cảm giác hổ thẹn như thường thấy sau khi giao hợp”. Helen nhận thấy rằng “trước thảm cảnh của tha nhân, bọn ký giả là một loài kênh kênh siêu thực; mục đích duy nhất của họ là tạo ra tác phẩm. Trong những giờ phút đen tối nhất, mỗi ký giả có nỗi lo sợ là mình đang làm phim kinh dị, và chỉ bằng cách nhân danh

tương lai, họ mới có thể khôi phục lại phẩm giá của mình, trở thành một thứ anh hùng ngụ ý trá”. Tuy vậy, Helen vẫn tin tưởng vào sức mạnh cứu chuộc trong tác phẩm của mình. Thực vậy, cô tin rằng “mọi tấm hình chiến tranh có ý nghĩa phải là một tấm hình có nội dung phản chiến”. Khi bị lên án mình chỉ là một khách đến viếng thăm cuộc chiến, Helen cảm thấy rất buồn phiền vì nhận ra rằng những tháng đầu tiên của cô ở Việt Nam chỉ là một trò giả vờ khá lộ liễu, một khoảng thời gian cô chơi trò chơi chiến tranh, trong khi “cả đất nước này chỉ làm tấm phông cho cuộc phiêu lưu của cô”.

Nhưng, nói cho chính xác, bản chất của cuộc phiêu lưu của Helen ở Việt Nam là gì? Nhan đề của cuốn tiểu thuyết này nhắc đến một đoạn trong *Odyssey* của Homer nói về một xứ có “giống dân ăn trái lotus”, một thực phẩm làm mê mẩn tâm thần. Dân bản địa sẵn sàng mời những ai phiêu dạt vào biển bờ của họ loại thức ăn ma túy này để người khách không còn muốn bỏ đi nơi khác. Ẩn dụ này khá phù hợp với đám ký giả nước ngoài tại Việt Nam. Trong tiểu thuyết của Soli, có người bị ghiền Việt Nam có người không, có loại ký giả trải nghiệm chiến trường Việt Nam bên cạnh người lính và có loại chọn công việc văn phòng ngay tại trung tâm Sài Gòn. Soli xác định được một ham muốn vô lường có khả năng đưa con người đến chỗ hiểm nguy, thậm chí đưa đến một ước mơ tự sát. “Ham muốn này là một trong những chìa khóa để mở ra sự sống sôi nổi nơi đây”, lời của Darrow, người tình của Helen và là anh chàng đã nghiệm phải sự nguy hiểm, một người mà Helen sẵn sàng bắt chước. “Đột xuất mà tuyệt diệu. Đột xuất mà phi thường. Mọi vụ việc được tinh động ở mức độ sôi nổi nhất. Đó là lý do tại sao tất cả chúng tôi đều bị ghiền”.

Dù Helen có cố gắng thoát ra sự cám dỗ này đi nữa, cuối cùng chính cô cũng trở thành một người ghiền xứ lạ. “Toàn bộ kinh nghiệm của tôi là một cõi mịm mùng ở bên kia đại dương”, cô nói như một cố gắng lý giải chứng nghiệm Việt Nam của cô. “Chúng tôi đã ở trong một giấc mơ. Nó rất sống động, mà tôi tưởng là hư ảo. Nhưng nó lại rất thật. Thật hơn bất cứ điều gì ở nơi đây”. ■

Danielle Trussoni là tác giả cuốn *Rời xuyên địa cầu: hồi ký*. Tiểu thuyết đầu tiên của bà, *Thiên thần học*, vừa mới được xuất bản.

Nguồn: New York Times, April 2010

